

בראשית פרק כה

(יט) וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק: (כ) וַיְהִי יִצְחָק בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּקַחְתּוֹ אֶת רִבְקָה בִּת בְּתוּאֵל הָעַרְמִי מִפְּדוֹן אָרֶם אַחֹת לָבָן הָעַרְמִי לוֹ לְאִשָּׁה:

רש"י

(יט) **ואלה תולדות יצחק** - יעקב ועשיו האמורים בכרשה: **אברהם הוליד את יצחק** - על ידי שכתב הכתוב יצחק בן אברהם הווקק לומר אברהם הוליד את יצחק, לפי שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה, שהרי כמה שנים שהתה עם אברהם ולא נתעברה הימנו, מה עשה הקב"ה, צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם, והעידו הכל אברהם הוליד את יצחק, וזהו שכתב כאן יצחק בן אברהם היה, שהרי עדות יש שאברהם הוליד את יצחק: (כ) **בן ארבעים שנה** - שהרי כשבא אברהם מהר המוריה נתבשר שנולדה רבקה, ויצחק היה בן שלשים ושבע שנה, שהרי בו בפרק מתה שרה, ומשנולד יצחק עד העקידה שמתה שרה שלושים ושבע שנה, ובת תשעים היתה כשנולד יצחק, ובת מאה עשרים ושבע כשמתה, שנאמר (כג א) ויהיו חיי שרה וגוי, הרי ליצחק שלושים ושבע שנים ובו בפרק נולדה רבקה, המתין לה עד שתהא ראויה לביאה שלש שנים ונשאה: **בת בתואל מפדון ארם אחות לבן** - וכי עדיין לא נכתב שהיא בת בתואל ואחות לבן ומפדון ארם, אלא להגיד שבחה שהיתה בת רשע ואחות רשע ומקומה אנשי רשע, ולא למדה ממעשיהם: **מפדון ארם** - על שם ששני ארם היו ארם נהרים וארם צובה, קורא אותו פדן, לשון (שמואל א' ז) צמד בקר, תרגום פדן תורין. ויש פותרין פדן ארם כמו (הושע יב יג) שדה ארם, שבלשון ישמעאל קורין לשדה פדן:

בראשית פרק כב

(ו) וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת עֲצֵי הָעֵלֶה וַיְשֶׂם עַל יִצְחָק בְּנֵוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ אֶת הָאֵשׁ וְאֶת הַמַּאֲכָלֹת וַיִּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו: (ז) וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל אַבְרָהָם אָבִי וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הִנֵּה הָאֵשׁ וְהַעֲצִים וְאִיִּה הִשָּׂה לְעֵלֶה: (ח) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֱלֹהִים יְרָאָה לּוֹ הִשָּׂה לְעֵלֶה בְּנֵי וַיִּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו:

בראשית פרק כג

(א) וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ מִלְכָּד הָרָעַב הָרָאשׁוֹן אֲשֶׁר הָיָה בִּימֵי אַבְרָהָם וַיִּלְךָ יִצְחָק אֶל אַבְיִמֶלֶךְ מֶלֶךְ פְּלִשְׁתִּים גְּרָרָה: (ב) וַיִּרְא אֱלֹוֹ יִקְוֹק וַיֹּאמֶר אֵל תִּרְדּ מִצְרָיִם שָׁכֵן בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹוֹ: (ג) גֹּוֹר בְּאֶרֶץ הַזֹּאת וְאֵיִה עִמָּד וַאֲבָרְכֶךָ כִּי לָךְ וּלְזָרְעֶךָ אֶתְּוֹ אֶת כָּל הָאֶרֶצַת הָאֵל וְהַקְּמַתִּי אֶת הַשְּׁבַעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם אָבִיךָ: (ד) וְהָרְבִיתִי אֶת זָרְעֶךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְנִתְּתִי לְזָרְעֶךָ אֶת כָּל הָאֶרֶצַת הָאֵל וְהִתְבָּרַכְוּ בְּזָרְעֶךָ כָּל גֹּוִי הָאֶרֶץ: (ה) עֲקֹב אֲשֶׁר שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקִלִּי וַיִּשְׁמַר מִשְׁמֵרְתִּי מִצֹּוֹתִי חֲקוֹתִי וְתוֹרֹתִי: (ו) וַיֵּשֶׁב יִצְחָק בְּגָרָר: (ז) וַיִּשְׁאַלֹו אֲנָשֵׁי הַמִּקּוֹם לְאִשְׁתּוֹ וַיֹּאמֶר אַחֲתִי הוּא כִּי יָרָא לֵאמֹר אִשְׁתִּי פֹו הִתְרַגְּנִי אֲנָשֵׁי הַמִּקּוֹם עַל רִבְקָה כִּי טוֹבַת מְרָאָה הִיא: (ח) וַיְהִי כִּי אָרְכּוּ לוֹ שָׁם הַיָּמִים וַיִּשְׁקֹף אַבְיִמֶלֶךְ מֶלֶךְ פְּלִשְׁתִּים בְּעַד הַחֲלוֹן וַיִּרְא וְהִנֵּה יִצְחָק מִצַּחֵק אֶת רִבְקָה אִשְׁתּוֹ: (ט) וַיִּקְרָא אַבְיִמֶלֶךְ לְיִצְחָק וַיֹּאמֶר אֵד הִנֵּה אִשְׁתְּךָ הוּא וְאִיךָ אִמְרַתְּ אַחֲתִי הוּא וַיֹּאמֶר אֱלֹוֹ יִצְחָק כִּי אִמְרַתִּי פֹו אִמּוֹת עֲלִיָה: (י) וַיֹּאמֶר אַבְיִמֶלֶךְ מַה זֹּאת עָשִׂית לָנוּ כִּמְעַט שָׁכַב אַחַד הָעַם אֶת אִשְׁתְּךָ וְהִבַּאתְ עֲלֵינוּ אֵשׁ: (יא) וַיִּצֹו אַבְיִמֶלֶךְ אֶת כָּל הָעַם לֵאמֹר הִנֵּה הִנֵּה וּבִאִשְׁתּוֹ מוֹת יוֹמַת: (יב) וַיִּזְרַע יִצְחָק בְּאֶרֶץ הַחֲוָה וַיִּמְצָא בְּשָׁנָה הַחֲוָה הוּא מֵאָה שְׁעָרִים וַיִּבְרַכְהוּ יִקְוֹק: (יג) וַיִּגְדַּל הָאִישׁ וַיִּלְךָ הַלֹּוֹד וַיִּגְדַּל עַד כִּי גָדַל מְאֹד: (יד) וַיְהִי לוֹ מִקְנֵה צֹוֹן וּמִקְנֵה בְּקָר וַעֲבָדָה רַבָּה וַיִּקְנָאוּ אֹתוֹ פְּלִשְׁתִּים: (טו) וְכָל הַבְּאֵרֹת אֲשֶׁר חָפְרוּ עֲבָדֵי אַבְיִם בִּימֵי אַבְרָהָם אַבְיִם סִתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים וַיִּמְלְאוּם עֵפֶר: (טז) וַיֹּאמֶר אַבְיִמֶלֶךְ אֵל יִצְחָק לָךְ מַעֲמֵנוּ כִּי עֲצַמְתָּ מִמֵּנוּ מְאֹד: (יז) וַיִּלְךָ מִשָּׁם יִצְחָק וַיִּחַן בְּנַחַל גְּרָר וַיֵּשֶׁב שָׁם: (יח) וַיֵּשֶׁב יִצְחָק וַיַּחְפֹּר אֶת בְּאֵרֹת הַמַּיִם אֲשֶׁר חָפְרוּ בִּימֵי אַבְרָהָם אַבְיִם וַיִּסְתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיִּקְרָא לָהֶן שְׁמוֹת כְּשִׁמּוֹת אֲשֶׁר קָרָא לָהֶן אַבְיִם: (יט) וַיַּחְפֹּרוּ עֲבָדֵי יִצְחָק בְּנַחַל וַיִּמְצְאוּ שָׁם בְּאֵר מַיִם חַיִּים: (כ) וַיִּרְיִבוּ רַעֲיֵי גְרָר עִם רַעֲיֵי יִצְחָק לֵאמֹר לָנוּ הַמַּיִם וַיִּקְרָא שָׁם הַבְּאֵר עֵשֶׂק כִּי הִתְעַשְׂקוּ עִמּוֹ: (כא) וַיַּחְפֹּרוּ בְּאֵר אַחֲרֵת וַיִּרְיִבוּ גַם עֲלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ שְׁטִנָּה: (כב) וַיַּעֲתֵק מִשָּׁם וַיַּחְפֹּר בְּאֵר אַחֲרֵת וְלֹא רָבּוּ עֲלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ רְחֻבּוֹת וַיֹּאמֶר כִּי עָתָה הִרְחִיב יִקְוֹק לָנוּ וּפְרִינוּ בְּאֶרֶץ: (כג) וַיַּעַל מִשָּׁם בְּאֵר שְׁבַע: (כד) וַיִּרְא אֱלֹוֹ יִקְוֹק בְּלִילָה הַחֲוָה וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אָבִיךָ אֵל תִּירָא כִּי אִתְּךָ אֲנֹכִי וּבְרַכְתִּיךָ וְהָרְבִיתִי אֶת זָרְעֶךָ בְּעַבּוֹר אַבְרָהָם עֲבָדֵי: (כה) וַיָּבֹן שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יִקְוֹק וַיֵּט שָׁם אֶהְלוּ וַיִּכְרוּ שָׁם עֲבָדֵי יִצְחָק בְּאֵר: (כו) וַאֲבִימֶלֶךְ הִלָּךְ אֱלֹוֹ מִגְרָר וַאֲחֻזַת מְרַעְהוּ וּפִיכַל שָׂר צָבָאוּ:

רש"י לבראשית פרק כג

(ב) **אל תרד מצרימה** - שהיה דעתו לרדת מצרימה כמו שירד אביו בימי הרעב, אמר לו אל תרד מצרימה שאתה עולה תמימה, ואין חוצה לארץ כדאי לך: (ג) **האל** - כמו האלה: (ד) **והתברכו בזרעך** - אדם אומר לבנו יהא זרעך כזרעו של יצחק, וכן בכל המקרא. וזה אב לכולן (להלן מח כ) בד יברך ישראל לאמר ישימך כאפרים וכמנשה, ואף לענין הקללה מצינו כן (במדבר ה כז) והיתה האשה לאלה, שהמקלל שונאו אומר תהא כפלוגית, וכן (ישעיה סה טו) והנחתם שמכם לשבועה לבחירי, שהנשבע אומר אהא כפלוגי אם עשיתי כך וכך: (ה) **שמע אברהם בקולי** - כשנסיתי אותו: **וישמר משמרת** - גזרות להרחקה על אזהרות שבתורה, כגון שניות לעריות ושבות לשבת: **מצות** - דברים שאילו לא נכתבו ראויין הם להצטוות כגון גזל ושפיכות דמים: **חקות** - דברים שיצר הרע ואומות העולם משיבין עליהם כגון אכילת חזיר ולבישת שעטנז שאין טעם בדבר אלא גזירת המלך וחקותיו על עבדיו: **ותורת** - להביא תורה שבעל פה, הלכה

למשה מסיני : (ז) **לאשתו** - על אשתו, כמו (לעיל כ יג) אמרי לי אחי הוא : (ח) **כי ארכו** - אמר מעתה אין לי לדאוג מאחר שלא אנסוה עד עכשיו, ולא נזהר להיות נשמר : **וישקף אבימלך וגו'** - שראהו משמש מטתו : (י) **אחד העם** - המיוחד בעם זה המלך : **והבאת עלינו אשם** - אם שכב, כבר הבאת עלינו אשם : (יב) **בארץ ההיא** - אף על פי שאינה חשונה, שהיתה שנת רעבון : **בארץ ההיא בשנה ההיא** - שניהם למה, לומר שארץ קשה והשנה קשה : **מאה שערים** - שאמדה כמה ראויה לעשות ועשתה על אחת מאה שאמדה. ורבותינו אמרו אומד זה למעשרות היה : (יג) **כי גדל מאד** - שהיו אומרים זבל פרדותיו של יצחק ולא כספו וזהבו של אבימלך : (יד) **ועבדה רבה** - פעולה רבה, בלשון לע"ז אוברייני"א [מכלול העבודות] עבודה משמע עבודה אחת, עבודה משמע פעולה רבה : (טו) **סתמום פלשתים** - מפני שאמרו תקלה הם לנו מפני הגייסות הבאות עלינו. טמונין פלשתאי לשון סתימה, ובלשון משנה (פסחים מב א) מטמטם את הלב : (יז) **בנחל גרר** - רחוק מן העיר : (יח) **וישב ויחפר** - הבארות אשר חפרו בימי אברהם אביו. ופלשתים סתמום, מקודם שנסע יצחק מגרר חזר וחפרן : (כ) **עשק** - ערער : **כי התעשקו עמו** - נתעשקו עמו עליה במריבה וערעור : (כא) **שטנה** - נוישימוני"ט [נזק] : (כב) **ופרינו בארץ** - כתרנו ונפוש בארעא : (כו) **ואחזת מרעהו** - כתרנו וסיעת מרחמוהי, סיעת מאוהביו. ויש פותרין מרעהו מ' מיסוד התיבה, כמו (שופטים יד יא) שלשים מרעים דשמשון, כדי שתהיה תיבת ואחוזת דבוקה, אבל אין דרך ארץ לדבר על המלכות כן סיעת אוהביו, שאם כן כל סיעת אוהביו הוליד עמו ולא היה לו אלא סיעה אחת של אוהבים, לכן יש לפותרו כלשון הראשון. ואל תתמה על תי"ו של ואחוזת ואף על פי שאין התיבה סמוכה, יש דוגמתה במקרא (תהלים ס יג) עזרת מצר, (ישעיה נא כא) ושכורת ולא מיין : **אחזת** - לשון קבוצה ואגודה שנאחזין יחד :

אברבנאל - השאלה ראשונה (לבראשית כה, א-ח)

כי הנה אברהם בבחרותו לקח אשה ממשפחתו בת אחיו. וכן בזיווג יצחק בנו, להיותו זיווג ראשון, לא לקח אשה מבנות הכנעני, אבל שלח אל משפחתו ואל בית אביו לקחת אשה לבנו. אמנם בזיווג השני שעשה אברהם לעצמו, לא חשש לדבר מזה. כי הנה לקח אשה ושמה קטורה, ואין ספק שהיתה מבנות הכנעני, או פלשתים או היתה מצרית, ולא היתה ממשפחתו ולא מארצו. לפי שלא חשש בזה כי אם בזיווג הראשון שלו ושל יצחק בנו, שעליו כרת הברית, לא בזיווג השני שעשה לעצמו :

5 וסיבה חמשתית כי הנה רצה אברהם להוליד בנים בזקנתו, כדי להראות את יצחק בנו שאהבת עולם אהבו, ושהאמין בה' שבו ייקרא לו זרע לא בן אחר. כי הנה עם היות שבני הזקונים יאהבם אדם יותר משאר הבנים הראשונים, כל שכן בהיות אמם מתה - הנה לאברהם לא היה בן (מבני הזקונים) שנתן לו כל אשר לו, אלא ליצחק, להיותו עיקר ביתו ועיקר זרעו ויורש הבטחותיו. "ולבני הפילגשים... נתן אברהם מתנות, וישלחם מעל יצחק בנו בעודנו חי". באופן שלשעת מותו לא נשאר לנגד עיניו ולירש ביתו כי אם יצחק :

10 והסיבה הששית והיא, שצריך לאדם שישתדל מאד שלא תהיה קטטה בין בניו. אבל ישתוו בענייניהם באופן שלא תיפול ביניהם לא קנאה ולא תחרות. ואין ספק שישמעאל היתה לו שנאה רבה עם יצחק, מפני שבעבורו גורש מביתו, גם להיותו בן שרה אשר גרשה אותו מהסתפח בנחלת אביו. ומפני זה רצה אברהם להוליד בנים אחרים, כדי שיגרשם מביתו מארצו כאשר גורש ישמעאל. כי בזה תסתלק חמת ישמעאל, ויחשוב שגירושו לא היה בלבד מפאת שרה, אלא שמאת ה' היתה זאת שישאר יצחק עיקר הבית וירש אותה הוא ולא אחר. ולזה נאמר : "ולבני הפילגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות וישלחם מעל יצחק בנו בעודנו חי קדמה אל ארץ קדם". ואין ספק אצלי שגם לישמעאל נתן מתנות, כי הוא מכלל בני הפילגשים. ולכן נשאר (יצחק וישמעאל) אחים ורעים, ונתכבד ישמעאל יותר מבני קטורה, בשהוא עם יצחק קברו את אברהם, מה שלא זכו בני קטורה לעשותו. וגם בזה היתה מיתת אברהם בשיבה טובה, שראה את ישמעאל ויצחק שלמים ומוסכמים באהבה רבה :

20 והנה סיפר בזה מיתת אברהם, לא מפני שמת בזה הפרק קודם שהוליד יצחק את בניו, כי הנה אחר זה מת (סדר עולם רבא פ"א). אבל נזכר כאן כדי להשלים סיפורו, ויזכיר אחר כך סיפור יצחק לעצמו : והדרוש השני שנחקר בו במקום הזה, הוא. שהכתוב זכר במיתת אברהם (כאן כה, ח) שלוש לשונות : "ויגוע, וימת, ויאסף אל עמיו". וכן במיתת יצחק (לקמן לה, כט) :

25 "ויגוע, וימת, ויאסף". וכן ביעקב אמר (לקמן מט, לג) : "ויגוע ויאסף אל עמיו". והוא עצמו אמר (לקמן נ, ה) : "הנה אנכי מת בקברי". וכן באהרן קדוש ה' נאמר :

בראשית רבה (וילנא) פרשה סג

[א] ואלה תולדות יצחק בן אברהם (משלי כג) גיל יגיל אבי צדיק ויולד חכם ישמח בו, גילה אחר גילה, בזמן שהצדיק נולד, (ישעיה ז) ויהי בימי אחז וגו' אמר רבי הושעיא אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ב"ה רבון כל העולמים ווי שמלך אחז אמר להן בן יותם הוא ואביו צדיק ואיני יכול לפשוט את ידי בו, ויולד חכם ישמח בו, ר' לוי אמר מנין אתה אומר שכל מי שיש לו בן יגע בתורה שהוא מתמלא עליו רחמים תי"ל (משלי כג) בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני, ר"ש בן מנסיא אומר אין לי אלא לב אביו של בשר ודם, מניין שאפילו הקב"ה מתמלא רחמים עליו בשעה שהוא יגע בתורה, תלמוד לומר ישמח לבי גם אני גילה אחר גילה בזמן שהוא צדיק בן צדיק, ואלה תולדות יצחק בן אברהם.

משלי פרק כג פסוק כד

<גול> גיל <יגול> יגיל אבי צדיק <יולד> יולד חכם <וישמח> ישמח בו :